

Relacije između socio-demografskih faktora, seksualnog iskustva i self-koncepta kod muških adolescenata

Cilj istraživanja je bio da se utvrde relacije između socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva sa jedne i self-koncepta sa druge strane. Na prigodnom uzorku od 230 mladića, učenika srednjih škola iz Srbije i Makedonije, kao i 48 polaznika ISP-a, primenjen je upitnik koji je ispitivao socio-demografske faktore i prethodno ljubavno iskustvo, kao i 9 skala za merenje intelektualnog, socijalnog, emocionalnog i fizičkog aspekta self-koncepta. Kanonička analiza je pokazala da mladići iz seoske sredine koji nemaju prethodno seksualno iskustvo, a čiji su roditelji mladi, niskog obrazovanja i poreklom sa sela, imaju nepovoljnu procenu sopstvenog fizičkog izgleda, nisko globalno samopoštovanje i manje izraženu mizantropiju, dok mladići koji su doživeli traumatičan prekid veze i nemaju stalnog partnera, a potiču iz gradskih porodica sa visokim obrazovnim profilom, imaju visoko izraženu emocionalnost i manje izraženu ekstermalnost, što se uklapa u depresivnu strukturu samopoimanja.

Uvod

Tema ovog istraživanja su relacije između socijalno-demografskih faktora (pod kojim podrazumevamo podatke vezane za mesto življenja, poreklo, godine, obrazovanje i broj članova porodice) i seksualno-emotivnog iskustva ispitanika (što u našem slučaju obuhvata stupanje u polne odnose, postojanje stalnog partnera, trajnost emotivnih veza i postojanje traumatičnog prekida veze) na jednoj strani i self-koncepta na drugoj. Obuhvaćeni su sledeći domeni self-koncepta: fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni, kao i neki konstrukti koji su povezani sa samo-evaluacijom: mizantropija, ekstermalni lokus kontrole i moralni negativizam.

Mišljenje o sebi, odnosno „ono što jedno biće doživljava u odnosu sa sobom; što može reći o sebi, kao ishod saznanja o sebi, naziva se self-koncept ili samopoimanje (Burns, prema: Opačić, 1995). U literaturi se mogu naći i brojne druge definicije ovog pojma. Prema jednoj od njih, po-

Vesna Stokanović (1978), Niš, Knjaževačka 79, učenica 3. razreda Gimnazije „Bora Stanković

Bojana Bursać (1980), Beograd, Ljubinke Bobić 19, učenica 2. razreda Zemunske gimnazije

jam self-koncept se odnosi na „organizovan, fluidan, ali u isto vreme konzistentan skup percepcija različitih obeležja i odnosa između *ja* i *mene*, zajedno sa vrednosnom strukturom koja se vezuje za ove koncepte (Roddžers, prema: Opačić 1995); to je „kompozit svih verovanja i procena koje osoba ima o sebi samoj . Po Rosenbergu i Koplenu (1982, prema: Havelka 1992), svest o sebi je ukupnost opažanja, misli, osećanja, ocena i predviđanja u vezi sa socijalnim i fizičkim okruženjem.

Self-koncept se formira kao iskustvo pojedinca u socijalnoj sredini (Kelly, 1973), pri čemu na njega posebno utiče socijalna okolina i drugi ljudi značajni pojedincu. Self-koncept je multidimenzionalni sistem (Coopersmith 1967; Pears & Harris 1964; Sears & Sherman 1964; prema Shavelson et al. 1976), koji pokriva više aspekata: intelektualni (procena sopstvene intelektualne sposobnosti i dostignuća u intelektualnoj sferi), fizički (procena sopstvenog fizičkog izgleda i fizičkih sposobnosti), socijalni (procena sopstvene socijalne prihvaćenosti odnosno evaluacije od strane drugih ljudi), kao i emocionalni (procena sopstvenog načina emocionalnog reagovanja). Ove komponente su visoko integrisane i čine opštu sliku pojedinca o sebi, tj. globalni self-koncept. On obuhvata ne samo samodeskripciju, već i samoevaluaciju (samoprocenu na svakoj od gore navedenih dimenzija).

Mnoga istraživanja su se bavila relacijama između self-koncepta i raznih faktora koji su, po pretpostavci, povezani sa njim – inteligencija, odnosi u porodici, socijalni status, polni stereotipi... Neka od istraživanja o relacijama socijalnog miljea i self-koncepta su dala zanimljive, mada često kontradiktorne podatke. Utvrđeno je da su devojke iz nižih slojeva mirnije, pasivnije, iz srednjih konformistične, a iz viših slojeva slobodnije i prirodnije. Neki autori su kod devojaka nepovoljnijeg socijalnog statusa otkrili izraženo poverenje u sebe i svoje sposobnosti, a kod mladića nekompetentnost (Kemmer, prema: Opačić 1995). Drugo istraživanje pokazuje da je depresivnost najizraženija kod pripadnica najnižih slojeva; takođe, da se devojke iz najviših i najnižih slojeva procenjuju kao najuticajnije i najkomunikativnije (Erhard 1979, *ibid.*). Rezultati istraživanja izvršenog kod nas (Opačić 1995) pokazuju da su veze između socijalnog statusa i koncepta o sebi izraženije kod mladića nego kod devojaka i da je globalno nepovoljni socijalni status, kod muških adolescenata, povezan sa lošom samoprocenom intelektualnih sposobnosti i povoljnijim vrednovanjem vlastitog fizičkog izgleda. Kod devojaka, međutim, postoji veza između globalno lošijeg socijalno-ekonomskog statusa i globalno nepovoljnijeg mišljenja o sebi.

U nama dostupnoj literaturi nema istraživanja konkretno vezanih za relacije seksualnog iskustva i socio-demografskih faktora sa jedne, i samopojmanja sa druge strane. Treba imati u vidu da je u doba adolescencije uspešnost ljubavnog života značajan faktor, koji je usko povezan sa samo-

procenom fizičkog izgleda i privlačnosti za suprotni pol (body image). Istovremeno, mnoga istraživanja (Adams 1977; Harter 1978; Lerner & Brackney 1987; Lerner, Orlas & Knapp 1976; Simmons & Rosenberg 1975; Simmons & Blyth 1987) ukazuju na to da fizički izgled predstavlja najvažniju okosnicu samopoštovanja kod adolescenata. U skladu sa tim nalazima, postavlja se hipoteza da će sklop neuspešnog ljubavnog života i nepovoljno procenjenog fizičkog izgleda (body-image) biti povezan sa globalno nepovoljnim samovrednovanjem, tj. da će se takav sklop faktora odraziti na globalno samopoštovanje. Cilj ovog istraživanja je bio, dakle, da se dopune saznanja o relaciji socio-demografskih varijabli i pokazatelja seksualno-emotivnog iskustva sa jedne strane, i self-koncepta sa druge.

Metod

Varijable. Uslovno nezavisne varijable su:

a) *socio-demografski faktori*, operacionalizovani preko sledećih indikatora:

1. godine ispitanika
2. mesto življenja
3. razred
4. poreklo oca
5. poreklo majke
6. obrazovanje oca
7. obrazovanje majke
8. godine oca
9. godine majke
10. broj starije braće
11. broj starijih sestara
12. broj mladih sestara
13. broj mlade braće

b) *prethodno ljubavno i seksualno iskustvo*, operacionalizovano preko sledećih indikatora:

14. da li je imao polni odnos
15. da li ima stalnu partnerku
16. trajanje najduže emotivne veze dosad
17. broj emotivnih veza dužih od šest meseci
18. godine kad je prvi put stupio u polni odnos
19. da li je imao prekid veze koji ga je pogodio

Uslovno zavisne varijable u istraživanju su različiti domeni self-koncepta (operacionalizovani pomoću šest skala), kao i mere konstrukata koji su povezani sa self-konceptom (mizantropija, ekternalost, moralni negativizam).

Naziv skale	Najreprezentativnija tvrdnja
1. Globalni self	Kada treba nešto da uradim, nisam siguran da li sam sposoban za to.
2. Body-image	Delujem privlačno.
3. Fizički self	Za mene se može reći da sam sportski tip.
4. Socijalna evaluacija	Čini mi se da ostavljam dobar utisak na druge.
5. Emocionalnost – racionalnost	Više verujem srcu nego razumu.
6. Intelektualni self	Lako uviđam veze među predmetima i pojavama.
7. Mizantropija	Ljudi uvek u presudnom trenutku okrenu leđa.
8. Eksternalnost	U mnogim slučajevima, sudbina određuje šta će mi se dogoditi.
9. Moralni negativizam	Pošten čovek danas ne može da očekuje ništa od života.

Autor skala je Opačić (1995); u ranijim istraživanjima (Branković i Opačić 1996) se pokazalo da skale imaju zadovoljavajuću pouzdanost.

Podaci su obrađivani kanoničkom analizom.

Uzorak. U istraživanju je učestvovalo ukupno 278 ispitanika muškog pola, različitog socijalnog porekla, uzrasta od 14–19 godina, iz raznih gradova: Beograda (iz Matematičke i Filološke gimnazije), Niša (Elektrotehničke škole), Čuprije, Smederevske Palanke, Skoplja i Surdulice. U istraživanje je bilo uključeno i 48 polaznika ISP. Uzorak je prigodan.

Mesto	Broj ispitanika
Beograd	77
Čuprija	59
Niš	25
Surdulica	47
Skopje	17
Smederevska Palanka	5
ISP	48
ukupno	278

Postupak. Ispitanici su dobili upitnik koji se odnosio na socijalno-demografske faktore i seksualno iskustvo, kao i pomenute skale self-koncepta. Te skale se sastoje od niza tvrdnji i ispitanici su bili zamoljeni da na petostepenoj skali (1 – uopšte ne; 2 – ne; 3 – ni da ni ne; 4 – da; 5 – da, u potpunosti) označe u kojoj meri se slažu sa navedenim tvrdnjama, tj. koliko se te tvrdnje odnose na njih same. Vreme rada nije bilo ograničeno.

Zbog mogućnosti dobijanja socijalno poželjnih odgovora, upitnici su rađeni anonimno i pod šiframa, ali se, ipak, zbog osetljivosti teme, mogu očekivati i neiskreni odgovori (naročito što se tiče postojanja prethodnog seksualnog iskustva).

Rezultati i diskusija

Podaci su obrađeni kanoničkom analizom i dobijene su dve značajne kanoničke korelacije: prva .505 (značajna na .000) i druga .420 (značajna na .015). Na osnovu rezultata testa značajnosti kanoničkih korelacija možemo zaključiti da postoji povezanost između seta varijabli koji čine pokazatelji socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva i seta varijabli self-koncepta.

Tabela 1. Kanoničke korelacije između seta varijabli self-koncepta i seta varijabli socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva.

Varijabla	ρ	Wilks λ	χ^2	df	sign.
Globalni self	.505	.313	246	171	.000
Body image	.420	.420	183	144	.015
Fizički self	.380	.510	142	119	.071
Socijalna evaluacija	.368	.596	109	96	.166
Emocionalnost – racionalnost	.308	.689	79	75	.364
Intelektualni self	.299	.762	58	56	.418
Mizantropija	.272	.836	38	39	.525
Eksternalnost	.249	.903	21	24	.610
Moralni negativizam	.192	.963	8	11	.717

Tabela 2. Faktor 1 u prostoru varijabli self-koncepta

Varijabla	W_{x1}	r_{x1}	r_{xy1}
Globalni self	-.699	-.614	-.310
Body image	-.467	-.635	-.321
Fizički self	.105	-.180	-.091
Socijalna evaluacija	.294	-.043	-.022
Emocionalnost – racionalnost	-.093	-.079	-.040
Intelektualni self	.115	-.299	-.151
Mizantropija*	.665	.342	.173
Eksternalnost*	-.108	-.178	-.090
Moralni negativizam*	-.499	-.171	-.086

W_{x1} – kanonički ponderi r_{x1} – korelacija između fakt. 1 u ovom setu i varijabli ovog seta, tj. varijabli self-koncepta (koeficijent strukture); r_{xy1} – korelacija između varijabli self-koncepta i faktora iz drugog seta, tj. seta socio-demografskih varijabli i varijabli seksualnog iskustva (koeficijent kros-strukture); * – varijable su obrnuto bodovane: npr. veći skor na skali mizantropije znači manje izraženu sklonost ka njoj.

Tabela 3. Faktor 1 u prostoru varijabli socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva

varijabla	W_{y1}^*	r_{y1}	r_{yx1}
Godine ispitnika	-.354	-.407	-.205
Mesto življenja	-.442	-.366	-.185
Razred	.059	-.222	-.112
Poreklo oca	-.238	-.357	-.108
Poreklo majke	-.001	-.127	-.064
Obrazovanje oca	-.419	-.257	-.130
Obrazovanje majke	.011	-.007	-.003
Godine oca	-.119	-.312	-.157
Godine majke	-.106	-.248	-.125
Broj starije braće	.041	.014	.007
Broj starijih sestara	-.384	-.443	-.224
Broj mlađe braće	-.211	-.085	-.043
Broj mlađih sestara	.220	.199	.100
Postojanje polnog odnosa	.421	.423	.213
Postojanje stalnog partnera	.141	.042	.021
Trajanje najduže veze	-.159	-.174	-.088
Broj veza dužih od 6 meseci	.191	.037	.018
Postojanje traumat. prekida	-.111	-.007	-.004
Godine stupanja u polne odnose	.000	.187	.094

* – ovde i dalje u tekstu: oznake u zaglavlju tabela date su po analogiji sa oznakama u prethodnoj tabeli.

Prva kanonička komponenta u prostoru varijabli socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva (vidi tabelu 3) definisana je brojem starijih sestara, postojanjem polnog odnosa, godinama i mestom življenja ispitanika, poreklom i godinama oca. Ovaj kanonički faktor objašnjava 7.3% varijanse u prostoru socio-demografskih varijabli i varijabli seksualnog iskustva. U prostoru varijabli self-koncepta, prvi kanonički faktor objašnjava 12.1% varijanse, i definisan je, na prvom mestu, samoprocenom fizičkog izgleda, a zatim globalnim selfom i neizraženom mizantropijom, što se vidi iz tabele 2. Dakle, radi se o mlađem ispitaniku sa sela, bez starijih sestara, sa prethodnim seksualnim iskustvom, čiji je otac mlad i poreklom sa sela, koji, istovremeno, nepovoljno procenjuje sopstveni fizički izgled, ima globalno nepovoljno samovrednovanje i neizraženu mizantropiju, što se poklapa sa rezultatima ranijih istraživanja (Branković 1996).

Takođe, stariji ispitanici iz gradske sredine, bez prethodnog seksualnog iskustva, čiji su očevi stariji i poreklom iz grada, koji imaju starije seste, karakterišu se sledećom strukturom samo-evaluacije: povoljna procena sopstvenog fizičkog izgleda i globalno povoljno samovrednovanje, ali

negativan stav prema drugim ljudima. U ovom slučaju, mizantropija se može protumačiti kao pripisivanje svega negativnog drugima radi očuvanja svog povoljnog samo-vrednovanja.

Tabela 3. Faktor 2 u prostoru varijabli self-koncepta

varijabla	W_{x2}	r_{x2}	r_{xy2}
Globalni self	.074	.064	.027
Body image	-.047	-.178	-.075
Fizički self	-.278	-.159	-.067
Socijalna evaluacija	-.044	-.014	-.006
Emocionalnost – racionalnost	.757	.527	.221
Intelektualni self	-.258	-.146	-.061
Mizantropija*	-.241	.064	.027
Eksternalnost*	.850	.526	.221
Moralni negativizam*	-.312	-.125	-.053

* – varijable su obrnuto bodovane: npr. veći skor na skali mizantropije znači manje izraženu sklonost ka njoj.

Tabela 4. Faktor 2 u prostoru varijabli socio-demografskih i seksualnog iskustva

varijabla	W_{y2}	r_{y2}	r_{yx2}
Godine ispitanika	-.106	-.285	-.120
Mesto življenja	.242	.215	.090
Razred	-.068	-.193	-.081
Poreklo oca	.053	-.037	-.016
Poreklo majke	.010	-.169	-.071
Obrazovanje oca	.321	.357	.150
Obrazovanje majke	.149	.313	.132
Godine oca	-.339	-.146	-.061
Godine majke	.232	.143	.060
Broj starije braće	-.218	-.320	-.134
Broj starijih sestara	.058	-.065	-.027
Broj mlađe braće	.029	-.026	-.011
Broj mlađih sestara	-.272	-.300	-.126
Postojanje polnog odnosa	.547	-.415	.174
Postojanje stalnog partnera	-.229	-.347	-.146
Trajanje najduže veze	.140	.233	-.098
Broj veza dužih od 6 meseci	.267	.278	.117
Postojanje traumatičnog prekida	-.264	-.423	-.178
Godine stupanja u polne odnose	-.200	.036	.015

Drugi kanonički faktor objašnjava 6.6% varijanse u setu socio-demografskih varijabli i varijabli seksualnog iskustva i određen je sledećim varijablama: postojanje traumatičnog prekida veze, postojanje polnog odnosa, obrazovanje roditelja, postojanje stalnog partnera i broj dece u porodici. U setu varijabli self-koncepta, ovaj faktor objašnjava 7.3% varijanse i definisan je varijablama emocionalnosti i ekternalnosti.

Dobijeni rezultati pokazuju, dakle, da sinovi visoko obrazovanih roditelja, iz nuklearnih porodica, koji su imali traumatični prekid veze i koji nemaju stalnog partnera sebe procenjuju kao veoma osećajne ličnosti i ne pripisuju sled događaja u svom životu sudbini, sreći ili slučajnosti. S obzirom da nisu skloni da uzroke sopstvenih akcija pripisuju spoljašnjim faktorima, ovi momci verovatno traže uzroke svog neuspešnog ljubavnog života u sebi i (verovatno) ih nalaze u svojoj osećajnosti. Ovakav opis se uklapa u depresivnu strukturu samopoimanja. Sa druge strane, sinovi roditelja niskih obrazovnih profila, bez traumatičnih prekida veze, koji imaju stalnog partnera i žive u porodicama sa velikim brojem članova se smatraju veoma racionalnim, ali imaju izraženu ekternalnost.

Dobijeni rezultati potvrđuju hipotezu o povezanosti nepovoljne procene fizičkog izgleda i neuspešnog ljubavnog života sa globalno nepovoljnim samovrednovanjem, što je u skladu sa ranijim istraživanjima koja se tiču samoprocene kompetentnosti kod mladića iz nižih slojeva (Kemmer, prema Opačić 1995). Interesantno je da nismo dobili nikakvu značajnu povezanost između nižeg socijalnog statusa i samoprocene intelektualnih sposobnosti, kao u istraživanju Opačića (1995). Takođe, rezultati vezani za samoprocenu body image-a ispitanika su u suprotnosti sa rezultatima koje smo mi dobili. U istraživanju Opačića (1995) navodi se da mladići iz nižih socijalnih slojeva imaju povoljno procenjen fizički izgled, dok mi beležimo nepovoljnu procenu fizičkog izgleda. Smatramo da bi se dobili interesantni rezultati ako bi istraživanje bilo izvršeno i na uzorku ženskog pola. Trebalo bi ispitati razliku u izraženosti relacije socio-demografskih faktora i seksualnog iskustva sa samopoimanjem kod devojaka i mladića.

Zaključili smo da je seksualno iskustvo značajna komponenta skupa kome pripada, zajedno sa socio-demografskim faktorima i da postoji značajna povezanost ovog skupa i self-koncepta. Dobili smo dve strukture (koje možemo nazvati „iskompleksirani i „depresivni tip), usko povezane sa nepostojanjem seksualnog iskustva.

Literatura

- [1] Opačić, G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- [2] Rot, N. (1989). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

- [3] Havelka, N. (1995). *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- [4] Shavelson, et al. (1976). Self-Concept: Validation of Construct Interpretations. *Review at Educational Research*, Vol. 46, No.3
- [5] Branković, B., Opačić, G. (1996). *Relacije između kognitivnih sposobnosti i samopoimanja kod natprosečno inteligentnih adolescenata*. Naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd
- [6] Branković, B. (1996). Relations between Self-Concept and Abilities in Gifted Adolescents: Gender Differences and Gender Role Beliefs (neobjavljen rad)

Vesna Stokanović and Bojana Bursać

Relations between Socio-demographic Factors, the Previous Sexual Experience and Self-concept in Male Adolescents

The aim of the study was to examine relations between socio-demographic factors and the previous sexual experience on one side, and self-concept on the other. The sample consisted of 230 male adolescents (aged 14-19) from several high-schools in Serbia and Macedonia, as well as 48 male attendants of the Petnica Science Center.

All subjects were administered the Self-Concept Scale for Adolescents (Opačić 1995), and the 20-item questionnaire that examined previous sexual experience, as well as different socio-demographic factors. The questionnaire (Opačić, 1994) included indicators of socio-demographic factors, such as: age, residence, parental education and social background, number of family members, etc., as well as the following indicators of the previous emotional and sexual experience: a duration of previous emotional relationships, experienced trauma related to breaking up a love relationship, previous sexual activity, having a permanent sexual partner. The 117-item self-concept scale contained six sub-scales corresponding to intellectual, social, emotional and physical domain of self-evaluation: Global Self-Esteem, Physical Appearance/Attractiveness to the Opposite Sex, Physical/Athletic Competence, Social Acceptance, Emotional Self-Concept, Cognitive Competence, as well as three sub-scales that provided measures of constructs related to self-evaluation (Hostility, External Locus of Control, and Negative Attitude toward Ethical Principles).

Relations between self-concept measures and indicators of socio-demographic factors and sexual experience were examined on the basis of canonical correlation analysis. It revealed two significant canonical correlations: .505 and .420. Results showed that male adolescents of rural back-

ground, without any sexual experience, whose parents were of lower social background, had a negative evaluation of their own physical appearance, as well as attractiveness to the opposite sex, low global self-esteem, and lower hostility. It was also indicated that young males who had experienced trauma related to breaking up a love relationship, without steady emotional relationship, from urban background families with high educational profile, perceived themselves as highly emotional, and were less external (hence, they probably attributed the causes of events in their unsuccessful love and sex life to themselves, i.e. to their emotionality, in particular).

